

678–1204. *Technology and Culture*, 33. 1992.). A „titok” talán 1453-ban veszett el; mások úgy látják, hogy „kiment a divatból,” s egyszerűen elfelejtődött. Az írás mindvégig a titkosságra helyezi a hangsúlyt, a szerző úgy látja, hogy a „görögtűz” voltaképpen találmányok láncolata volt, egymaga senki sem ismerte, eleve a Bizáncot védő flotta számára tartották fenn, s a belső ellenségtől éppúgy óvták, mint a külsőtől, s eredeti formájában talán már 1204-re is elfelejtődött. Végül az utolsó tanulmány (*J. F. Haldon – H. Kennedy: The Arab–Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organisation and Society in the Borderlands. Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta*, 19. 1980.) a sikeres bizánci–arab határvédelmi rendszer „titkaiba” avatja be az olvasót, és emlékeztet arra, hogy a hatékony bi-

zánci hadügy nélkül – részben a kölcsönhatások következtében, részben a bizánci védelmi szervezetnek köszönhetően – Európa sem tudott volna fejlődni.

A „sötét középkor” – a címben szereplő „Dark Ages” – nyilvánvalóan hadtörténeti szempontból sem „sötét,” tele van újítással, a sikeres középkori társadalmakhoz vezető út ígéretes kezdeteivel, és mindebben a hadművészet és hadszervezés is sokat vállalt magára. Jelen válogatás, a korábbiakhoz hasonlóan, páratlan lehetőséget kínál könyvtáraknak és olvasóknak egyaránt, hogy a korábban esetleg elmulasztott olvasmány-adósságaikat törlesszék, s polcukra helyezték a téma mára olykor vitatható, de mindenképpen klasszikus tanulmányait.

Veszprémy László

ALHEYDIS PLASSMANN

ORIGO GENTIS

Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen

(Akademie Verlag, Berlin, 2006. 458 o.)

A Szerző munkája még 2004-ben született meg a Bonni Egyetemen, s témájánál fogva a magyar historiográfia számára is figyelemre méltó. A magyar középkori történetírás, s a honfoglalás kori vonatkozások miatt a hazai hadtörténetírás számára is számos vonatkozásban meghatározó a népek eredetének meghatározására, elméleti kidolgozására tett kísérletek áttekintése, és az összehasonlítás szempontrendszerének kidolgozása. A nehézség éppen a különbözőségekből és a meglepő azonosságok sokszor nehezen szétválasztható elegyből adódik, amit a közvetlen kölcsönzéseken túl az orális hagyományok, egyéni invenciók nehezen meghatározható rétege is színesít. A mű értékét feltétlenül növeli az európai nyelvek nem kis részére kiterjedő szakirodalom naprakész egybegyűjtése és bedolgozása, még ha elkerülhetetlen hiányosságok maradtak is (sem középkori sem modern magyar szerzőre nem hivatkozik).

A kötet tagolása a megszokott gyakorlat szerint az „origo gentis” témakör kutatástörté-

nete bemutatásával, s az áttekintésbe bevont szerzők kiválasztásának megindoklásával indul. A következőkben földrajzi tagolásban, rövid történeti, irodalomtörténeti kitekintéssel ismerkedhetünk meg a britanniai szerzőkkel és műveikkel (*Gildas: De excidio et conquestu Britanniae; Bede: Historia ecclesiastica, Historia Brittonum*), a frankokkal (*Tours-i Gergely: Libri historiarum decem; Fredegar: Chronica, Liber Historiae Francorum*), a langobardokkal (*Paulus Diaconus: Historia Langobardorum*), a frank kultúrkörrel (*Dudo de St-Quentin: Historia Normannorum; Corvey Widukind: Res gestae Saxonicae*). A magyar kutatás számára legizgalmasabb fejezetek a cseh és lengyel történetírás két kiemelkedő szerzőjével foglalkoznak: *Gallus Anonymus* gesztájával (*Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum*) és *Prágai Kozma* cseh történetével (*Chronica Boemorum*). Ez utóbbiak aktualitását éppen az adja, hogy nem is olyan régen jelent meg Gallus Anonymus magyar fordítása, illetve Bagi Dániel monográfiája a

szerző magyar vonatkozásairól, valamint a Közép-Európai Egyetemen kiadták Gallus angol–latin kötetét, s előkészítés alatt áll Kozma angol–latin kötete is.

A szerző az egyes művek esetében közel azonos szempontok szerint igyekezett az írói stratégiát kideríteni: a vándorlást, vagy éppen az autochton, őshonos eredetet képviselik-e; a nemzeti identitás milyen elemekből tevődik össze (megítélése, hordozói, névadás, a környező népektől való elkülönülés); a legitimitás mennyiben ered más, környező, vagy éppen történeti–mitikus hatalmaktól, az uralkodók, illetve dinasztiák szerepe e folyamatban; a királyság előkelőinek és főembereinek szerepe; a biblikus etnogenezis történetei újraelbeszélésének jelentősége; mennyiben tekinthetők sikeresnek a művek, illetve mennyiben tekinthetők önálló műfajnak.

Dudo művének magyar vonatkozásaira a kutatás már korábban felfigyelt (*Veszprémy László: The Birth of Hungarian Identity in the Historiography of the Middle Ages. In: Conquête, acculturation, identité: des Normands aux Hongrois. Les traces de la conquête. Ed. Piroska Nagy. Rouen, PUR, 2001. 93–109. o.*), még ha azok nyilvánvalóan toposzokra és irodalmi párhuzamokra korlátozódnak is. Érdekesekek megfigyelései Hastings és Rollo szerepét illetően, amennyiben előző magára vállalja az ősi bűnt, s véreskezűségével elfogadhatóbbá teszi az utód Rollót, akit már az üdv-történet keretébe illeszkedő látomások vezetnek el új hazájába; a birtokba vett terület azonoságerősítő szerepe; a nép katonai erényekben és ravaszágban való bővelkedése.

Esetükben a legitimitás egyértelműen a frankoktól származik (hittérítés, szerződés, házasság formájában). Az epizódyszerű ábrázolásban, ami Widukinddal közös, annak jelét látja, hogy laikus hallgatóság számára is élvezhetővé igyekezett tenni munkáját.

Widukindnál a szászok földfoglalásának leírása és a magyar honfoglalás közötti hasonlóság jól ismert, a turingiaiktól ravaszággal való földszerzését pedig az ősi bűnök kategóriájába („primordiales Verbrechen”) sorolja. s a trükkös és csalárd szerződéseszegekre számos érdekes párhuzamot sorol fel. A frankoktól való elkülönülés jegyében pedig a normannoktól, illetve Nagy Sándor seregéből származtatja a törzsét.

A magyarokra a környező népektől való megkülönböztetés alfejezetén belül tér ki, és

utal a kalandozó magyarokkal szembeni szász sikerek leírására Widukind szövegében.

Jó érzékkel, nagy terjedelemben tárgyalja Gallus Anonymusnak a Piastok eredetére vonatkozó fejtegetéseit, s a legitimitás biztosítása keretében joggal helyezi a középpontba Boleszló állítólagos gnieznói koronázását.

Ebben a vonatkozásban, mint a magyar–lengyel kapcsolatok kérdésében is, jól segítettek volna *Bagi Dániel* idegen nyelven is hozzáférhető tanulmányai, különösen a gallusi koronázás-leírás lehetséges interpretációiról. (Heidentum und Christentum in den Urgeschichtsdarstellungen der ersten historischen Synthesen Ostmitteleuropas im Mittelalter – Eine historische Region und zwei Modelle. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 54. 2005:2. 159–173. o.; *Uő: Die Darstellung der Zusammenkunft von Otto III. und Boleslaw dem Tapferen in Gnesen im Jahre 1000 beim Gallus Anonymus. In: Ferenc Glatz [Hg.]: Die ungarische Staatsbildung und Ostmitteleuropa. Budapest, 2002. 177–190. o.*) Nem kevésbé segítette volna a Szerzőt az eligazodásban *Bak János* írása (Legitimisation of Rulership in Three Narratives from Twelfth-Century Central Europe. *Majestas*, 12. 2004. 43–58. o.). Érdekes, hogy a haza földje (*terra*) mind Gallusnál, mind Kozmánál fontosabb, nagyobb hangsúlyt kap, mint a nép (*gens*), a dinasztia eredete érdeklí őket, nem a népe, melynek jellemző tulajdonságait fel sem sorolják, inkább a szomszédokkal, azok rossz tulajdonságaival szemben határozzák meg magukat. E két szerzőnél kapja az autochton legitimizálás a legnagyobb nyomatékot, a külső tényezőkkel szemben a „mi” érzés hangsúlyozása.

Összefoglalásként úgy látja, hogy a nem őshonos, bevándorolt szerzők éppúgy azonosulni tudtak az írásuk tárgyával választott nép történetével, mint a helyben születettek. A vándorlás, bevándorlás és a helyben találtak legyőzése jó alkalmat kínál a legitimitás megalapozására, de erre nem minden esetben volt szükség. Ehhez kapcsolódott nemegyszer egy ősi tett, egy hódítás, vagy éppen valamiféle büntetés, család, amivel egy korábbi hatalomnak véget vetettek. A nép inkább a koraközépkori szerzőknél kapott nagyobb szerepet, s a hangsúly egyre inkább az ország földje és a dinasztia irányába toldott el. A bemutatott történeti szintézisek általában csak időleges hatást gyakoroltak; a hosszabb távon is sikere-

sek, mint a cseh Kozma, vagy az angolszászoknál Gildas és Beda, kivételesnek számítottak.

A Szerző témaválasztása, talán fiatal kora miatt, nem volt a legszerencsésebb: egy ilyen összegző monográfiát inkább egy életpálya vége felé tudnánk elképzelni. Ugyanakkor, példamutató objektivitással és távolságtartással, egy minél elfogulatlanabb elemzés köz-

readására törekedett, ami újabb, nagyobb ívű elméletek kidolgozása nélkül (vagy éppen azért) is sikeres volt. A kötet ennek ellenére hasznos és jól hasznosítható a további kutatásokhoz, s általa a mellőzött magyar „origo gentis” európai historiográfiai helyét is biztosabban tudjuk kijelölni.

Veszprémy László

ANDRZEJ POPPE

CHRISTIAN RUSSIA IN THE MAKING

Variorum Collected Studies Series, No. 867.

(Ashgate Publications, Cornwall, 2007. XIV+362 o.)

A lengyel Andrzej Poppe a keleti szláv terület középkor-történeti kutatásainak doyenje, aki mindig önálló véleményt fogalmazott meg a Kijevi Rusz történetének problémáiról, és mentes maradt a „marxista trendtől” is. Poppe a hagyományos értelemben szlavista, aki a filológiától kezdve a művelődéstörténeti kérdésekig mindenben otthonosan mozog, de legfőbb kutatási területe az egyháztörténet. E témakörben pályája kezdete óta folyamatosan publikált, nem csak lengyelül, hanem angol és német nyelven is. Az 1970-es és 1980-as években Münchenben kiadott *Russia Medievalis* sorozatot John Fennell-lel és Ludolf Müllerrel együtt jegyezte, és maga is publikált benne. Nem véletlen tehát, hogy munkái helyet kaptak az angol-amerikai kiadásban megjelenő *Variorum Collected Studies Series*-ben. Első kötete 1982-ben jelent meg *The Rise of Christian Russia* címmel, így a most szóban forgó kötet, a 2007-ben napvilágot látott *Christian Russia in the Making*, már a második a sorban. Ebben az elmúlt huszonöt év legfontosabb tanulmányai foglalnak helyet. A sorozat sajátos formája, hogy minden tanulmányt meghagy az eredeti megjelenés formájában és oldalszámaival, a *Variorum* a tanulmányok sorrendjének megfelelő római számokkal írja felül az eredetit.

A *Christian Russia in the Making* című kötet tizenkét tanulmányt tartalmaz. Közülük három itt jelent meg angol nyelven először: A Rurik-dinasztia vagy Kelet-Európa formálódásának hétszáz éve című (I.); a Leontiosról, Patmos apátjáról szóló, aki egy ideig a Rusz

metropolitai székeének várományosa volt (VI.); a kereszténységet felvevő Nagy Vlagyimir szentségéről írott pedig a tisztelet kialakulásának folyamatát mutatja be (VIII.). További négy tanulmányban korábbi kutatásaihoz nyúlt vissza a szerző. Ezt úgy tette, hogy a régi tanulmányok végéhez kiegészítő megjegyzéseket fűzött. E négy tanulmány: Olga fejedelemasszony, Vlagyimir nagyanyja megkeresztelkedéséről (II.); a nagyfejedelmi cím viseléséről (IX.); a novgorodi Szent Szófia székesegyház bronzkapujáról (XI.); és az ún. kherszoni régiségekről (XII.). További három tanulmányban is korábbi kutatásaira épített Poppe, de ezeknél nem csak megjegyzéseket fűzött a régebbi írásokhoz, hanem az előzőekhez képest elmélyültebb kutatást is végzett, ami által lényegében új tanulmányok keletkeztek. Az egyik arról szól, hogyan értelmezték Rusz megkeresztelkedését a XI. században (III.); a másik, hogy hogyan jelent meg a megkeresztelkedés ténye a Rusz írásbeliségében (IV.); a harmadik pedig, hogy hogyan alakult át a Rusz egyházszervezete a kezdetektől 1300-ig (V.). Két további tanulmány az elmúlt időszakban nagy vitákat kiváltó kérdésekhez nyúl: az első szentek, Borisz és Gleb meggyilkolásának eseményeihez (VII.); és az Igor ének datálásához, amelyet a nagyfejedelmi cím használatán keresztül próbált meghatározni (X.).

A I. számú tanulmányban a Rurik-dinasztia történetét kíséri végig a szerző a névadó mitikusős alakjától a XVI. század végéig, közben röviden kitér olyan szerteágazó prob-